

In the name of Allah, the compassionate, the merciful
به نام خداوند بخشنده مهربان

سرشناسه:	علی پور، مهدی، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور:	درآمدی به تاریخ علم اصول / مهدی علی پور.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۱.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۶۳۰-۳
مرجع تولید:	پژوهشگاه بین المللی المصطفی ﷺ
مشخصات ظاهری:	۵۱۲ ص.
یادداشت:	چاپ سوم.
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۴۹۱ - ۵۰۳.
یادداشت:	چاپ چهارم: ۱۳۹۷ (فیبیا).
یادداشت:	چاپ پنجم: ۱۳۹۹ (فیبیا).
یادداشت:	چاپ ششم: ۱۴۰۱ (فیبیا).
وضعیت ویراست:	[ویراست ۲].
موضوع:	اصول فقه شیعه -- تاریخ
موضوع:	اصول فقه شیعه -- پرسش ها و پاسخ ها
رده بندی دیویی:	۳۹/۲۹۷
رده بندی کنگره:	۱۳۹۱۴۵۸ع/۱۴۸BP
شناسه افزوده:	جامعة المصطفی ﷺ العالمية.
وضعیت فهرست نویسی:	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شماره کتابشناسی ملی:	فایا ۲۷۷۸۳۹۷

BA0036

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

درآمدی به تاریخ علم اصول

مؤلف: مهدی علی پور

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ

● شمارگان: ۵۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸ تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴

تلفکس: (داخلی ۱۰۵)/+۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵

◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه راه سالاریه تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

📍 pub_almustafa 🌐 pub-almustafa.ir ✉ miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت ● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری ● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

درآمدی به تاریخ علم اصول

مهدی علی پور

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرازوی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی، در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد. «جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت افراد متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد.

در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند.

«**جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية**» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

«**مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ**» با قدردانی و سپاس از فاضل ارجمند جناب آقای مهدی علی‌پور مؤلف کتاب **درآمدی به تاریخ علم اصول** و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

مقدمه‌ی مرکز

بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی استوار، قاعده‌مند و تجربه‌پذیر است، در این نظام، برنامه‌های آموزشی، متون درسی و استادان، ارکان اصلی آن به شمار می‌آیند.

قوت برنامه‌ی آموزشی به هم‌آهنگی آن با نیازهای زمان، استعداد علم‌آموزان و امکانات، نهفته است. چنان‌که استواری متون درسی بدان است که تازه‌ترین دست‌آوردهای علم را در جدیدترین شیوه‌های فراگیری و فن‌آوری آموزشی عرضه دارند. استادان ورزیده و کار آزموده نیز رکن سوم نظام آموزشی‌اند.

مراکز آموزشی برای حفظ نشاط علمی خود، همواره باید در اندیشه‌ی ارزیابی، بازنگری و اصلاح متون مدوّن و منابع آموزشی باشند و نیز متن‌های جدید را با تازه‌ترین شیوه‌ها و دست‌آوردهای علمی همراه سازند. حوزه‌های علوم دینی، که تربیت عالمان دین و نشر معارف اسلامی را بر عهده دارد، و به عنوان نهاد تعلیمی - دینی شناخته می‌شوند، از این قاعده مستثنا نیستند.

خرسندیم که حوزه‌های علمیه به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی سالیانی است که در اندیشه‌ی اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی است.

مرکز جهانی علوم اسلامی به عنوان بخشی از این مجموعه - که به امر تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی همّت گمارده - به منظور انجام این کار بزرگ به پی‌ریزی «دفتر تدوین متون درسی» روی آورد.

این دفتر با ارج نهادن به سخت کوشی‌های عالمانِ گران‌قدر - که تا کنون پاسخ‌گوی این نیازها بوده‌اند - با خوشه‌چینی از خرمن دانش آنان، بر آن است که تجربه‌های نو را در شیوه‌های آموزشی با تازه‌ترین دست‌آوردهای علمی همراه کرده، متونی بر این پایه سامان دهد.

تا کنون به همّت پژوهش‌گران، مدرّسان و فضلای حوزه، این دفتر در گام‌های نخستین، به تدوین و نشر بیش از چهل متن درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی - انسانی توفیق یافته است.

طلاب و دانش‌پژوهان مرکز جهانی علوم اسلامی به سبب ویژگی‌های دوره‌ی تحصیل، علاوه بر گذراندن موادّ اصلی دروس حوزوی، موادّ درسی دیگری را می‌خوانند که از جمله‌ی آنها «تاریخ علم اصول» است. تاریخ علم اصول در حوزه‌های علمیه - در گذشته و حال - به صورت واحد درسی الزامی ارایه نمی‌شده است. لیکن با توجه به ضرورت آگاهی از تاریخ هر علم، با تعلیم مادّه‌ی درسی «تاریخ علم اصول»، افق جدیدی در عرصه‌ی دانش اصول به روی فراگیران رشته‌ی فقه و اصول گشوده خواهد شد. آنان با زمینه‌ها و ریشه‌های این علم، ادوار تاریخی مباحث آن، و دانشمندان و نظریه پردازان بزرگ اصولی از صدر اسلام تا زمان حاضر آشنا خواهند شد.

لازم به یادآوری است که ماده‌ی درسی «تاریخ علم اصول» سابقه‌ی تألیفی چندانی ندارد و کتاب و مقالات نشر یافته در این زمینه، یا جامع و نیستند یا ویژگی‌های یک متن درسی را ندارند.

بر این اساس، دفتر تدوین متون درسی به پرکردن خلأ مذکور همت گماشته، و محقق و فاضل گرانمایه جناب مستطاب آقای مهدی علی‌پور با پاسخ مثبت به درخواست این دفتر، گامی استوار و در خور تقدیم برداشته است. از ایشان و سایر دانشورانی که در به ثمر رسیدن و انتقال بیشتر آن بذل عنایت کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

از سوی دیگر، از مسؤولان و دست‌اندرکاران حوزه‌های علمیه و مراکز آموزش علوم دینی انتظار داریم با اهتمام و بذل عنایتی که نسبت به فقه و اصول دارند، این ماده‌ی درسی را در برنامه‌های آموزشی قرار دهند تا همه‌ی فراگیران علوم دینی، با تاریخ دانش اصول آشنا گردند.

در پایان یادآوری می‌کنیم، از آن رو که هیچ‌کاری در آغاز راه مصون از خطا و لغزش نیست، امید به همکاری ارباب معرفت و فضل بسته، چشم به نقد و نظر آنها دوخته‌ایم، و همین دست‌مایه‌ی شروع کار و امید به آینده‌ی روشن است.

فهرست مطالب

۵	سخن ناشر
۹	پیشگفتار
۱۳	دیباچه
۱۵	تاریخ علم اصول
۱۵	فواید کار تاریخی در علم اصول
۱۸	انواع کار تاریخی در علم اصول
۲۰	مراد از کار تاریخی در اثر حاضر
۲۱	ویژگی های اثر حاضر
۲۳	سخنی چند با استادان و دانش پژوهان محترم این رشته

درس اول

۲۵	معرفی دو علم اصول فقه و تاریخ اصول
۲۷	مقدمه
۲۹	تعریف علم اصول فقه
۳۱	موضوع علم اصول
۳۲	غرض و غایت اصول
۳۲	ادلّه و منابع حکم شرعی
۳۴	علم تاریخ اصول
۳۴	تعریف علم تاریخ اصول
۳۴	موضوع و غرض تاریخ اصول
۳۵	پیشینه تاریخ اصول
۳۸	چکیده ی درس
۴۰	پرسش هایی برای اندیشه ورزی
۴۱	تحقیق و پژوهش

درس دوم

۴۳	پیدایش و تأسیس علم اصول
۴۵	کیفیت و زمان پیدایش اصول فقه
۵۰	علت نیاز به اصول فقه
۵۱	تدوین اصول فقه
۵۲	نقد و بررسی دیدگاه‌ها
۵۷	جمع بندی نهایی بحث
۶۰	چکیده درس
۶۲	پرسش‌هایی برای اندیشه ورزی
۶۳	تحقیق و پژوهش

درس سوم

۶۵	دوره‌ی تأسیس
۶۷	ادوار و تطورات اصول فقه
۶۷	مراد از دوره چیست؟
۶۷	ملاک و معیار در دوره بندی علم چیست؟
۶۸	ادوار اصول فقه از نظر محققان
۶۹	دوره‌ی اول دوره‌ی تأسیس
۷۱	نقش ائمه <small>علیهم‌السلام</small> در تأسیس اصول فقه
۷۲	شخصیت‌های اصلی دوره و آثار مهم آنها
۷۲	هشام بن حکم
۷۳	یونس بن عبدالرحمن
۷۴	دارم بن قَبیصه
۷۴	ابوسهل نوبختی
۷۵	ابن جنید
۷۷	اشاره به پاره‌ای اندیشه‌های اصولی این دوره
۸۰	ویژگی‌های مهم دوره
۸۲	چکیده‌ی درس
۸۴	پرسش‌هایی برای اندیشه ورزی
۸۵	تحقیق و پژوهش

درس چهارم

۸۷	دوره‌ی دوم، دوره‌ی توسعه و تدوین‌های گسترده و کامل در اصول (۱).....
۸۹	نگاه اجمالی به دوره.....
۹۱	شخصیت‌های اصلی دوره، لبّ اندیشه‌ها و آثارشان.....
۹۱	شیخ مفید.....
۹۵	سید مرتضی.....
۱۰۲	سلار دیلمی.....
۱۰۴	شیخ طوسی.....
۱۱۴	چکیده‌ی درس.....
۱۱۵	پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی.....
۱۱۵	تحقیق و پژوهش.....

درس پنجم

۱۱۶	دوره‌ی دوم، دوره‌ی توسعه و تدوین‌های گسترده و کامل در اصول (۲).....
۱۱۷	نگاهی اجمالی به پس از شیخ طوسی.....
۱۱۸	سدیدالدین حمصی رازی.....
۱۲۲	ابن زهره.....
۱۲۶	آثار مهمّ دوره‌ی دوم.....
۱۲۷	افکار و اندیشه‌های اصولی رایج در این دوره.....
۱۳۰	تبویب رایج در دوره‌ی دوم.....
۱۳۱	ویژگی‌های مهمّ دوره.....
۱۳۲	نگاهی اجمالی به اصول اهل سنّت در این دوره.....
۱۳۵	چکیده‌ی درس.....
۱۳۷	پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی.....
۱۳۸	تحقیق و پژوهش.....

درس ششم

۱۳۹	دوره‌ی سوم، دوره‌ی تکامل از ابن ادریس حلی تا اوایل قرن یازدهم (۱).....
۱۴۱	نگاهی اجمالی به دوره.....
۱۴۲	علل و عوامل پیدایش دوره.....
۱۴۵	شخصیت‌های اصلی دوره، کتاب‌ها و لبّ افکارشان.....
۱۴۵	ابن ادریس حلی.....

۱۵۱ محقق حلی.
۱۵۸ علامه حلی.
۱۷۳ چکیده درس
۱۷۵ پرسش‌هایی برای اندیشه ورزی
۱۷۶ تحقیق و پژوهش

درس هفتم

۱۷۷ دوره‌ی سوم، دوره‌ی تکامل از ابن ادریس حلی تا اوایل قرن یازدهم (۲).
۱۷۹ بررسی شخصیت‌های دیگری از دوره‌ی سوم
۱۷۹ شهید ثانی
۱۸۶ شیخ حسن (صاحب معالم)
۱۹۲ شیخ بهایی
۱۹۶ مهم‌ترین کتاب‌های اصولی دوره
۱۹۷ لب افکار و اندیشه‌های اصولی و پاره‌ای از نوآوری‌های این دوره
۱۹۹ نگاهی به تبویب رایج در این دوره
۲۰۰ اصول اهل سنت در این دوره
۲۰۲ ویژگی‌های دوره‌ی سوم
۲۰۵ چکیده‌ی درس
۲۰۷ پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی
۲۰۷ تحقیق و پژوهش

درس هشتم

۲۰۹ دوره‌ی چهارم، پیدایش و اوج اخباری‌گری و ضعف اصول (۱)
۲۱۱ پیدایش مکتب اخباری‌گری و علل آن
۲۱۸ اصول و بنیادهای اخباری
۲۲۳ نگاهی اجمالی به تفاوت اخباریان با اصولیان
۲۲۴ شخصیت‌های اصلی در مکتب اخباری‌گری
۲۲۴ محمد امین استرآبادی (مؤسس مکتب)
۲۲۷ فیض کاشانی
۲۳۱ شیخ حر عاملی
۲۳۴ میرزا محمد اخباری
۲۳۵ شیخ یوسف بحرانی

۲۳۹ مهم‌ترین کتاب‌های اخباریان
۲۴۰ آثار مثبت و منفی اخباری‌گری
۲۴۰ آثار مثبت و فواید اخباری‌گری
۲۴۳ آثار مخرب و زیانبار اخباری‌گری
۲۴۵ چکیده درس
۲۴۷ پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی
۲۴۷ تحقیق و پژوهش

درس نهم

۲۴۹ دوره چهارم، اوج اخباری‌گری و ضعف اصول (۲)
۲۵۱ نگاهی به شخصیت‌های اصولی این دوره
۲۵۱ سلطان‌العلما
۲۵۳ فاضل تونی
۲۵۹ مولی صالح مازندرانی
۲۶۱ ملا خلیل قزوینی
۲۶۳ آقا حسین خوانساری
۲۶۶ آقا جمال خوانساری
۲۶۸ آثار مهم دوره
۲۶۹ اصول اهل سنت در این دوره
۲۷۰ ویژگی‌های دوره
۲۷۳ چکیده‌ی درس
۲۷۴ پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی
۲۷۴ تحقیق و پژوهش

درس دهم

۲۷۵ دوره‌ی پنجم، دوره‌ی تجدید حیات و تحولات شگرف در اصول فقه (۱)
۲۷۷ نگاه اجمالی به کل دوره
۲۷۹ علل پیدایش دوره و تحلیل آن
۲۸۴ شخصیت‌های اصلی دوره
۲۸۴ وحید بهبهانی
۲۹۴ علامه بحر العلوم
۲۹۸ شیخ جعفر کاشف الغطا
۳۰۲ سید علی طباطبایی

۳۰۶	چکیده‌ی درس
۳۰۸	پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی
۳۰۸	تحقیق و پژوهش

درس یازدهم

۳۰۹	دوره‌ی پنجم، دوره‌ی تجدید حیات و تحولات شگرف در اصول فقه (۲)
۳۱۱	نگاهی به شخصیت‌های دیگری از دوره‌ی پنجم
۳۱۱	میرزای قمی
۳۱۷	مولی مهدی نراقی
۳۱۹	سید محسن اعرجی کاظمی
۳۲۱	سید محمد مجاهد
۳۲۴	شریف العلماء مازندرانی
۳۲۵	شیخ محمد تقی بن عبدالرحیم اصفهانی
۳۲۸	شیخ محمد حسین بن عبدالرحیم اصفهانی
۳۳۱	سید ابراهیم قزوینی
۳۳۴	مهم‌ترین آثار دوره
۳۳۷	افکار و اندیشه‌های رایج این دوره و پاره‌ای از ابتکارات دوره
۳۳۸	تبویب رایج دوره
۳۳۹	نگاهی اجمالی به اصول اهل سنت
۳۴۰	مزایا و ویژگی‌های مهم دوره
۳۴۵	چکیده‌ی درس
۳۴۶	پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی
۳۴۶	تحقیق و پژوهش

درس دوازدهم

۳۴۷	دوره‌ی ششم، ژرف‌نگری در علم اصول (۱)
۳۴۹	نگاه اجمالی به دوره‌ی ششم و تحلیل آن
۳۵۱	شخصیت‌های اصلی دوره، آثار و لب افکارشان (۱)
۳۵۱	شیخ مرتضی انصاری، آغازکننده‌ی این دوره
۳۷۴	چکیده‌ی درس
۳۷۵	پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی
۳۷۵	تحقیق و پژوهش

درس سیزدهم

۳۷۷	دوره‌ی ششم، ژرف‌نگری در اصول (۲).....
۳۷۹	نگاهی به شخصیت‌های دیگری از دوره ششم.....
۳۷۹	میرزای شیرازی.....
۳۸۶	میرزای رشتی.....
۳۹۰	شیخ هادی تهرانی.....
۳۹۹	آخوند خراسانی.....
۴۰۹	چکیده‌ی درس.....
۴۱۱	پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی.....
۴۱۱	تحقیق و پژوهش.....

درس چهاردهم

۴۱۳	دوره‌ی ششم، ژرف‌نگری در اصول (۳).....
۴۱۵	مقدمه.....
۴۱۵	شناخت شخصیت‌های دیگری از دوره‌ی ششم.....
۴۱۵	میرزای نائینی.....
۴۲۳	آغا ضیاءالدین عراقی.....
۴۲۹	شیخ محمد حسین اصفهانی.....
۴۳۸	آثار مهم دوره.....
۴۳۹	افکار رایج در این دوره.....
۴۴۰	اشاره به نوآوری‌های این دوره.....
۴۴۲	تبویب رایج در این دوره.....
۴۴۲	اصول اهل سنت در این دوره.....
۴۴۳	ویژگی‌های مهم دوره.....
۴۴۶	چکیده‌ی درس.....
۴۴۸	پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی.....
۴۴۸	تحقیق و پژوهش.....

درس پانزدهم

۴۴۹	نگاهی به عصر حاضر.....
۴۵۱	مقدمه.....
۴۵۳	پاره‌ای از شخصیت‌های اصولی معاصر.....

۴۵۳ آیة الله سیّد ابوالقاسم خویی
۴۶۰ امام خمینی
۴۶۸ شهید سیّد محمّد باقر صدر
۴۷۸ اصول فقه امروز و برخی نارسایی‌ها
۴۸۰ نگاهی دوباره به تلاش محققان معاصر و کاستی‌های آن
۴۸۲ ضرورت نیل به اصول مطلوب، مؤلفه‌ها و راه‌های وصول به آن
۴۸۵ اصول اهل سنت و رکود دامنه‌دار آن
۴۸۷ چکیده‌ی درس
۴۸۹ پرسش‌هایی برای اندیشه‌ورزی
۴۸۹ تحقیق و پژوهش
۴۹۱ کتابنامه
۵۰۵ فهرست مطالب